

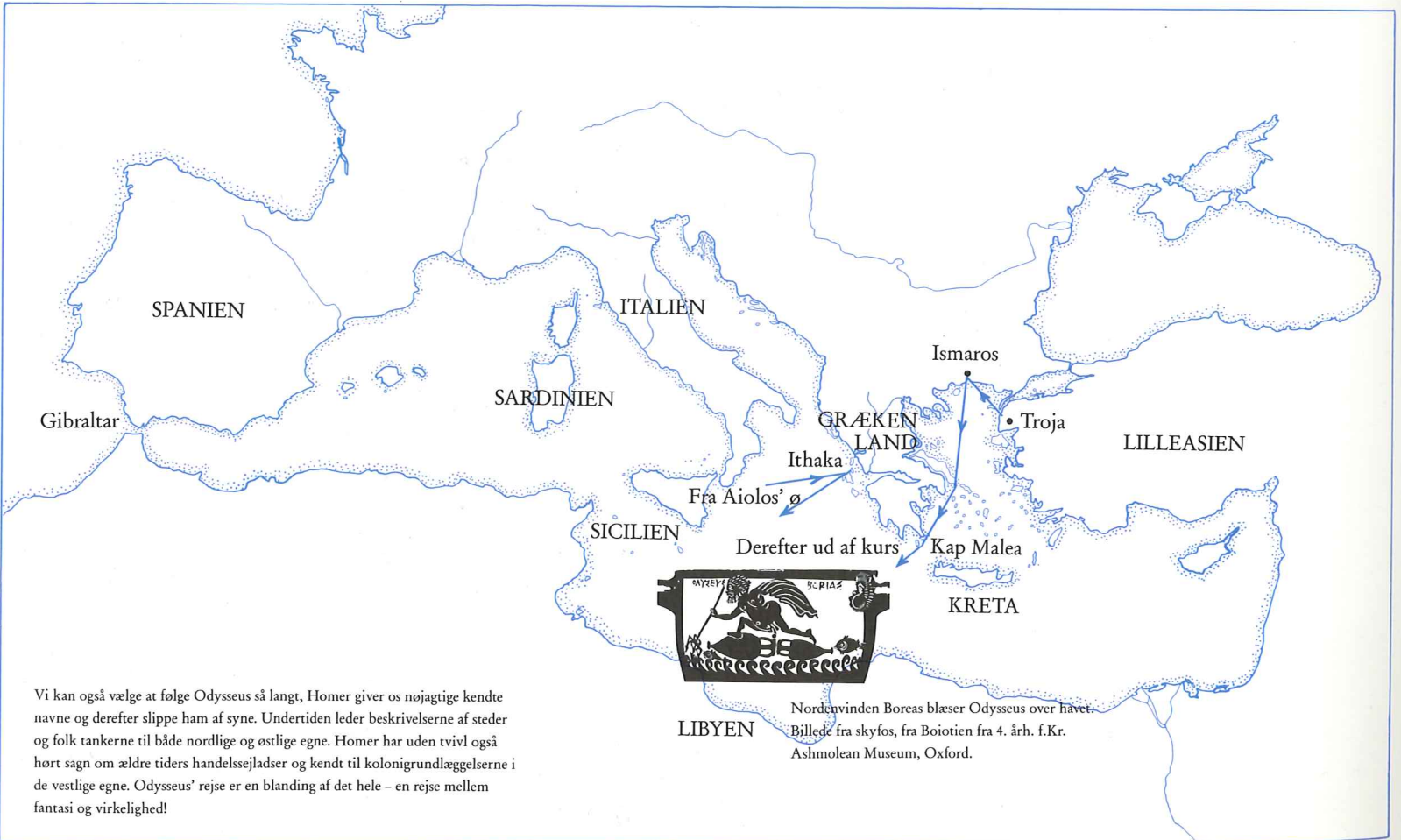
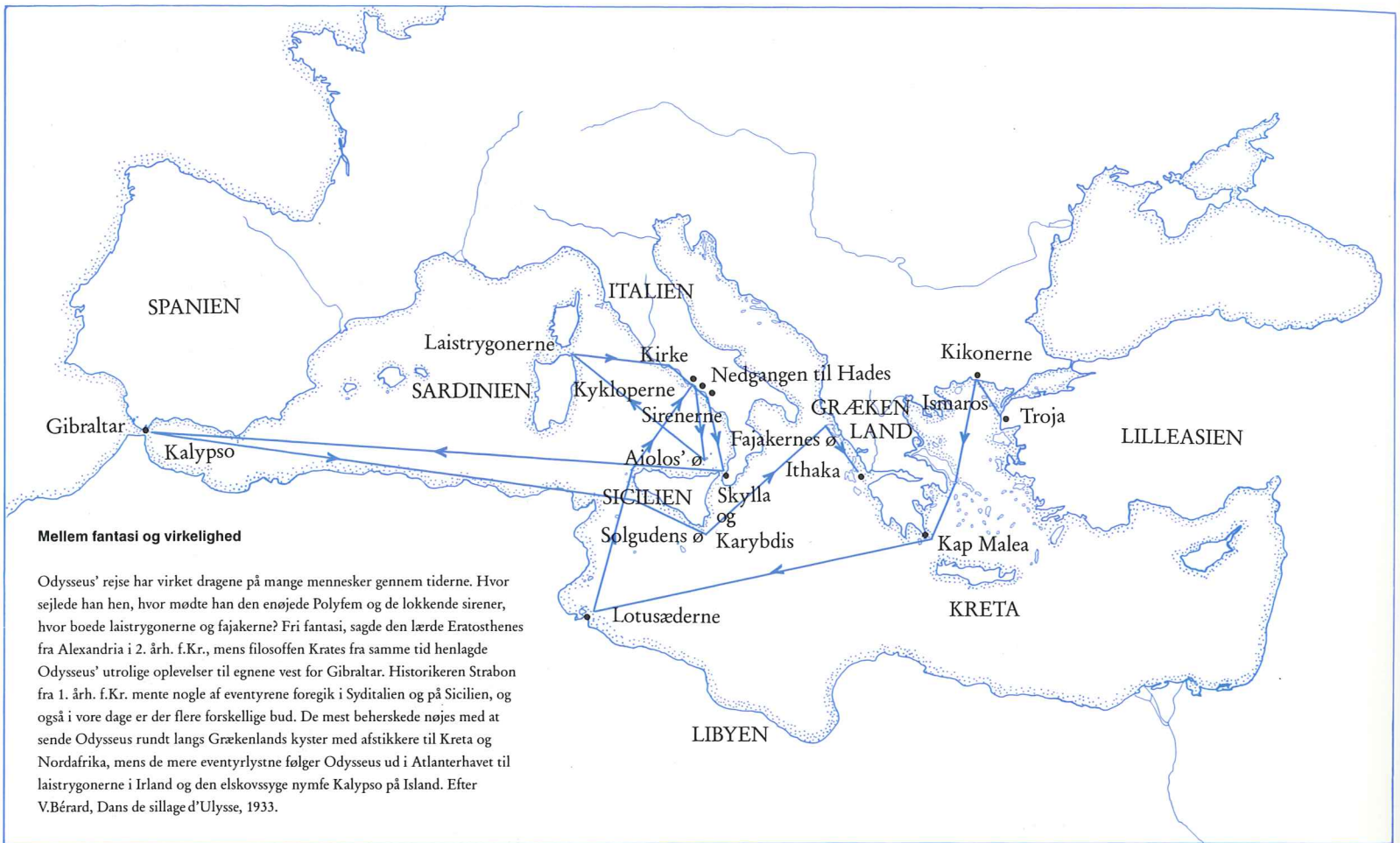
ODYSSEUS

og den trojanske krig

Nationalmuseet

Odysseus.
Romersk kopi af græsk arbejde
fra 4. årh. f.Kr.
Ny Carlsberg Glyptotek,
København.

*Nu vil jeg først eder nævne mit Navn, at I kan mig kende,
og at jeg selv i Tiden, hvis Ulykkesdagen jeg undflyr,
kan eders Gæsteven være, om end jeg bor i det fjerne.
Jeg er Odysseus, Laërtes's Søn, ved listige Paafund
vidt blandt Mennesker kendt, mit Ry har bredt sig til Himlen.
Ithaka hedder mit Hjem, den bakkede ø, hvor det høje
Neriton knejser saa stolt med sin skovomraslede Isse;*

*trindt omgivet den er af en Kreds tætliggende Holme,
Same, Dulikions ø, og det skovbeklædte Zakynthos,
lavt i Bølgerne ligger den selv længst oppe mod Norden,
noget derfra de andre mod Morgenens Lys og mod Solen;
vel er af Klipper den fuld, men dygtige Sønner den fostrer,
og noget sødere Syn, kan aldrig jeg se end mit Hjemland.
(Odysseen IX, 16-28).*

Den trojanske krig

En begivenhed ved et bryllup blev den indirekte årsag til den trojanske krig, og to spådomme blev afgørende for udfaldet.

Artemis og Iphigenia. Da Agamemnon vil ofre sin datter for at få gunstig vind mod Troja, kommer Artemis hende til hjælp. Skulpturgruppen viser øjeblikket, hvor Artemis løfter Iphigenia fra altret og sætter en hjort i stedet. Marmorgruppe fra begyndelsen af 5. årh. f.Kr. Ny Carlsberg Glyptotek, København.

Zeus og Poseidon havde begge forelsket sig i havnymfen Thetis, men da det var blevet forudsagt, at hendes søn ville blive mægtigere end sin far, afstod de store guder fra at gifte sig med hende og gav hende til en dødelig. Valget faldt på helten Peleus. Alle guderne blev inviteret til brylluppet undtagen Eris, stridens gudinde. Vred over at være blevet forbigået kastede hun midt under festlighederne et æble ind mellem de tre gudinder Hera, Athena og Afrodite. »Til den smukkeste« stod der på det. Peleus samlede det op, men forlegen over at skulle vælge mellem de tre gudinder, gav han det til Zeus.

I Troja havde kong Priamos' hustru, dronning Hekuba, født en søn, prins Paris. Ved hans fødsel var det blevet forudsagt, at han ville blive årsag til Trojas undergang. Kong Priamos havde derfor, trods den ulykkelige dronnings bønner, udsat det nyfødte barn på Idaberget. En af kongens hyrder fandt det lille drengsbarn, forbarmede sig over ham og opfostrede ham som sin søn. Zeus havde fra Olympen set den smukke unge dreng vogte kvæg på Idaberget, og betaget af hans skønhed valgte Zeus ham som dommer i striden og sendte Hermes af sted for at sætte ham ind i sagen. Hermes førte de tre gudinder til Paris, og hver for sig prøvede de at skaffe sig prisen ved at love ham »guld og grønne skove«. Hera lovede Paris magt og rigdom, Athena lovede ham sejr i alle kampe, skønhed og klogskab, men Afrodite – kærlighedens gudinde – lovede at skaffe ham den smukkeste kvinde på jorden, den skønne Helena, dronning i Sparta og gift med kong Agamemnons bror, Menelaos. Det var et tilbud, Paris ikke kunne modstå, han gav æblet til Afrodite og pådrog sig derved Heras og Athenas evige vrede.

Snart efter holdt kong Priamos en fest i Troja med sports- og kampege. Den unge Paris deltog, og da han vandt, blev Priamos klar over, at hans søn ikke var omkommet som nyfødt, men vokset op til en strålende ung prins. Priamos tog ham til sig igen og sendte ham kort efter på et togt til Grækenland. Paris kom til Sparta, og med Afrodites hjælp vandt han den skønne Helenas hjerte og førte hende med sig til Troja.

Men Helena var ikke en hvilken som helst kvinde. Hun var den smukkeste, og alle græske konger og helte havde ønsket at ægte hende. Hendes valg var faldet på Menelaos, og alle de andre havde ved deres bryllup svoret, at de ville komme ham til hjælp, hvis nogen skulle angribe ham og prøve at berøve ham hans smukke brud. Menelaos tog straks til Mykene til sin bror kong Agamemnon og bad om hjælp, og Agamemnon mindede resten af Helenas bejlere om deres ed. En efter en sluttede de op om de to brødre, nogle mere ivrige efter krig end andre. Odysseus fra Ithaka havde ikke vældigt travlt med at komme af sted. En spådom havde nemlig forudsagt ham, at hvis han drog til Troja ville det vare tyve år, før han kom hjem, og han ville være ensom og ulykkelig. Da Agamemnon og Menelaos kom

Paris dom. Under anførsel af Hermes ankom Paris og førte Hera i vogn med firspand, efter hende kom Athena og til sidst Afrodite i en vogn trukket af to heste. Paris var i en orientalsk dragt med bukser og hue. Han sidder på en pyramide og ud ved situationen. Rødfiguret låg til en pyramide. f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Priamos hos Achilleus. Den gamle konge knæler for Achilleus og bønfaller ham om at udlevere Hektors lig. Priamos er klædt i folderig orientalsk dragt med bukser og kappe og en blød såkaldt frygisk hue. Relief på romersk sølvbæger fra 1. årh. e.Kr. Fundet i Hoby på Lolland. Nationalmuseet, København.

kommer gudinderne til Idabjerget. Forrest er Athena, hvis vogn trækkes af to slanger, og to vingede eroter. Paris er klædt i en mønstret dragt og sidder på en klippeblok og ser ikke helt stolt på de andre. Skrinet er lavet i Athen ca. 430 f.Kr.

til Ithaka, spillede Odysseus vanvittig. Han pløjede med en okse og et æsel for ploven og lod, som om han ikke kendte de to konger. Først da Menelaos lagde hans nyfødte søn Telemakos foran ploven, afslørede Odysseus sig, standsede ploven og reddede sit barn – men måtte så også slutte sig til togtet mod Troja.

Med Agamemnon som anfører samledes kongerne ved Aulis i det smalle stræde mellem Euboia og fastlandet. Kun en manglede – den store helt Achilleus, uden ham kunne Troja ikke indtages. Achilleus var søn af Peleus og Thetis. Da han blev født gjorde Thetis ham udødelig ved at holde ham ind i ilden eller, ifølge andre sagn, at dyppe ham i floden Styx. Kun i hælen, hvor hun holdt ham, var han sårbar – og det skulle blive skæbnesvangert. Da Thetis vidste, det ville blive hans død at drage til Troja, prøvede hun at skjule ham forklædt som pige hos kong Lycomedes på Skyros. Men forgæves. Odysseus blev sendt til Lycomedes' hof og afslørede Thetis' list. Han lagde en masse gaver frem, smukke klæder, bæltter, smykker – et sværd og et skjold – og Achilleus greb naturligvis straks efter sværdet! Han lovede nu også at slutte sig til togtet og føre sit folk myrmidonerne mod Troja. Endelig var alle samlet og klar til at sejle. Men guderne ville det anderledes. De lod vindene lægge sig, og seeren Kalkas forklarede, at de ikke ville kunne sejle, før Agamemnon havde ofret sin smukke datter Iphigenia til Artemis. Agamemnon var tilsyneladende parat til at ofre hende, hvis ikke Artemis selv havde grebet ind og i sidste øjeblik sat en hjort i hendes sted. Men vinden kom, og skibene sejlede ud. Togtet mod Troja var begyndt. Homers Iliade fortæller ikke om alle de begivenheder, der gik forud for krigen. Den første sang bringer os midt ind i begivenhederne, og vi oplever i løbet af de 24 sange bare en kort periode af krigen. Grækerne har allerede ligget foran Trojas mure i mere end ni år, og hele Iliaden handler om nogle få dages begivenheder i det tiende år. Achilleus har på grund af en strid med Agamemnon trukket sig tilbage fra kampene. Hans ven Patroklos låner hans rustning og fældes af den trojanske prins Hektor, der tror han kæmper mod Achilleus. Ude af sig selv over tabet af Patroklos ønsker Achilleus hævn og udæsker Hektor til kamp. Hektor falder, og Achilleus binder hans lig til sin stridsvogn og trækker det rundt om Trojas mure til trojanernes forfærdelse. Først da kong Priamos går til Achilleus' telt og falder på knæ for den store helt, udleverer Achilleus liget, så det kan begraves på passende vis. Iliaden slutter med Hektors begravelse, uden at fortælle om de videre begivenheder.

I et andet digt, Aithiopis, som til dels er gået tabt, kan man følge, hvordan aithioperne kong, Memnon, kommer trojanerne til hjælp, men falder i kamp med Achilleus. Da Achilleus efter denne sejr forfølger de flygtende trojanerne, bliver han dødelig såret i hælen af prins Paris og begravet uden for Trojas mure. Grækerne har mistet deres største helt, og Trojas fald er nært forestående.

Thetis modtager Achilles' nye rustning fra smedeguden Hephaistos. Billede indvendig i kylix fra Athen ca. 480 f.Kr. Antikemuseum, Berlin.

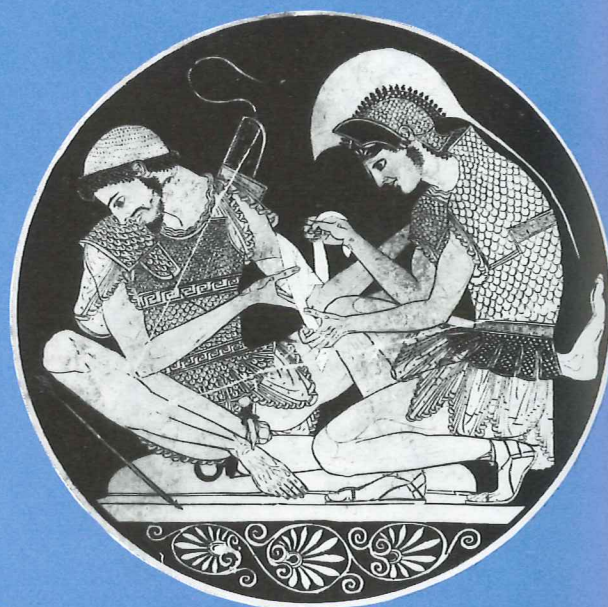
De to græske helte Achilles og Aias fordriver tiden med brætspil under belejringen af Troja. De er klædt i rustning med benskiner og brystpanser og holder hver to spyd. Over deres hoveder står navnene

AKILEOS OG AIANTOS, og foran ansigterne det antal øjne terningerne viser TESARA og TRIA. Billede på stor amfora lavet i Athen ca. 530 f.Kr. af pottemageren og maleren Exekias. Vatikanet, Rom.

Tvekampe, som de udspillede sig foran Trojas mure. Det var vigtigt for begge parter at hjælpe en falden eller såret kriger, og der blev ofte kæmpet som her over de faldne. Amfora fra Korinth ca. 560 f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Achilleus forbinder sin sårede ven Patroklos. Achilleus har netop fjernet en pil fra Patroklos' arm og forbinder nu såret. Patroklos vender hovedet bort og bider tænderne sammen i smerte. Billede indvendig i kylix fra Athen ca. 500 f.Kr. Antikemuseum, Berlin.

Da Patroklos døde, standsede kampene, og Achilles afholdt kampe ved hans begravelse. Fragment af dinos fra Athen af maleren Sophilos ca. 570 f.Kr. Nationalmuseet, Athen.

Den trojanske kongesøn Troilos og hans søster Polyxena er gået uden for Trojas mure for at hente vand ved en kilde. Achilleus har lagt sig i baghold og overrasker kongebørnene. Billeder på lekyth, fra slutningen af 6. årh. f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Menelaos og Hektor kæmper over den faldne Euphorbos, en af de tapreste trojanere. Tallerken fra Rhodos, ca. 620 f.Kr. British Museum, London.

Aias bærer den faldne Achilleus fra slagmarken efter hans kamp med Paris. Aias er endnu iført benskiner, brystpanser og hjelm, mens den døde Achilleus vises nøgen med løsthængende hår. Billede på hanken på en stor kratér lavet af Kleitias og Ergotimos i Athen ca. 570 f.kr. Det arkæologiske museum, Firenze.

Achilleus trækker Hektors lig efter sin vogn. Indgravering på romersk gemme af sardonix. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Aias' selvmord. Da Achilleus er død, gør både Odysseus og Aias krav på hans våben og rustning. De andre krigere afgør striden til fordel for Odysseus og i raseri og skuffelse over ikke at få den beundrede vens våben, kaster Aias sig over sit sværd, så det gennemborer ham. Scenen er »frosset« i det øjeblik Aias har ramt sværdet, men endnu ikke er faldet til jorden. Lille alter af terrakotta fra Sicilien fra ca. 530 f.Kr. Ny Carlsberg Glyptotek, København.

Trojas fald

Guderne holder krigsråd på Olympen. Ares, Aphrodite, Artemis, Apollon og Zeus til venstre diskuterer ivrigt med Athena, Hera og Hebe til højre. Relief fra siphniernes skatkammer i Delphi, hvor guderne sidder på hver side af de kæmpende grækere og trojanere som interesserede tilskuere. Ca. 525 f.Kr. Museet i Delphi.

Den trojanske hest fuld af græske krigere.

Homer berører kun flygtigt Trojas erobring. Ikke sært, for handlingen i Iliaden og Odysseen udspiller sig henholdsvis før og efter byens fald. Men i to andre, anonyme, digte: »Den lille Iliade« og »Ilioupersis«, der er bevaret i fragmenter, føres historien videre til dens klimaks. Og indtagelsen af Troja blev fra og med det syvende århundrede f. Kr. en næsten udtømmelig inspirationskilde for kunstnere og digtere.

I ti år løb grækerne storm på Trojas mure. Uden held. Fra Olympen fulgte guderne nysgerrigt det blodige skuespil. Ares, Aphrodite, Artemis, Apollon og Zeus holdt med trojanerne, hvorimod Athena, Hera og Hebe var på grækernes side. De havde hver deres favoritter og en finger med i spillet ved de fleste tvekampe. Krigslykken skiftede ustandselig. – I hvilken skål vil guderne kaste det tungeste lod?

En skønne dag blev det åbenbart grækerne for meget. De pakkede deres skibe og sejlede bort. Tilbage på stranden – mellem røgsøjlerne fra de afbrændte telte – stod en kolossal træhest. En krigsfange forklarede: den var ment som en afskedsgave. Hvorfor ikke? Grækerne havde jo meget at sone. Kun én trojaner, præsten Laokoon, anede uråd og ville slå alarm. Men guderne sendte ham to enorme slanger på halsen. Død mand sladrer ikke. I triumf slæbte trojanerne hesten ind i borgen. Portene var for smalle, så de måtte endog slå hul i bymuren for at få den ind. »*Dér stod Hesten, og Mændene sad tæt ved i Forsamling, snakkende frem og tilbage; tredelt var Raadets beslutning: Enten med Malmen at splintre den hultsammenfældede Træhest, eller at trække den op paa et Fjeld og fra Skrænten den styrte, eller at lade den staa til Gudernes Forsoning og Ære, og det var denne Beslutning, som skulde tilsidst vorde fuldført;*« (Odysseen VIII, 505–510). Et skæbnesvangert valg!

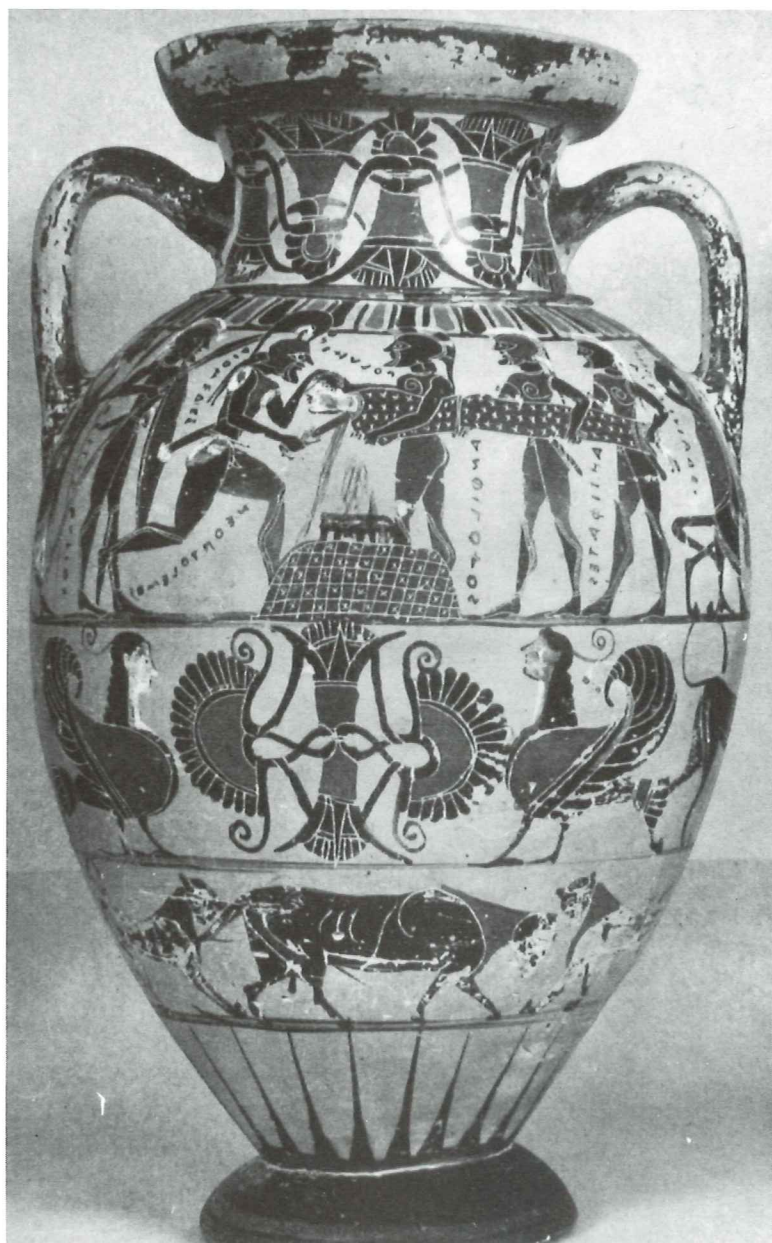
»Hultsammenfældet«, javist. Den snu Epeios, hestens konstruktør, havde sørget for, at der var plads til 50 græske krigere i dens bug. Dér sad de nu; med Odysseus blandt de udvalgte. Musestille. Rede til at gå i aktion, når signalet lød. Natten faldt på, og trojanernes sejrusrus blev afløst af blytung træthed. Pludselig åbnes lugerne i hestens bug og grækerne firer sig ned: »*Akaierne styrted af Hesten ud som en Strøm fra det snedige Skjul og Byen forstyrred, og paa forskellige Kanter udplyndred den knejsende Kongstad, medens den Konning Odysseus, saa vild som den mordiske Ares, gik til Deifobos' Hus med den herlige Drot Menelaos*« (Odysseen VIII, 514–518). Skibene, der kun var sejlet bort på skrømt, satte igen kurs mod Troja.

Nu indledtes et grufuldt blodbad. Det var almindelig praksis i oldtiden, at sejrherren udslettede den besejrede fjende totalt. Mænd blev massakreret og kvinder og børn solgt som slaver. Således også her. De græske kunstnere udpenslede scenerne i alle detaljer. Ligesom Homer og andre sangere byggede digtene op på et skelet af færdiglavede formularer, havde også billedkunstnerne et fast repertoire af figurtyper i deres værktøjskasse. Trojanerne søger tilflugt i deres templer og ved kultstatuerne, men undgår ikke grækernes hævn. På skulderen af en vase fremstillet i Athen omkring år 480 f. Kr. ses nogle af de scener, man møder igen og igen (se side 9). En kvinde, der med en kæmpemæssig morter har tvunget en græsk kriger i knæ. Og den trojanske konge Priamos, der med sit livløse barnebarn på skødet har søgt asyl på et alter. Forgæves. Intet er helligt for den angribende Neoptolemos, der i næste hug vil fælde oldingen. Priamos' halvnøgne datter, spåkvinden Cassandra, omklammer en statue af Athena. Aias, Oileus' søn, stormer frem med draget sværd og et solidt greb i hendes hår. Klar til at flå hende fra den beskyttende gudinde til en skæbne værre end døden. Kun en håndfuld trojanere undslap. En af de heldige var Aeneas, søn af Aphrodite, der på skulderen bar sin gamle far, Anchises, ud af den brændende by. Sammen med sin søn Askanios, også kaldet Julus, nåede Aeneas efter en eventyrlig rejse, som den romerske digter Vergil besang i *Æneiden*, til sidst frem til Latium i Italien. Her grundlagde Julus senere Alba Longa, Roms moderby og blev stamfader til den juliske slægt, der blandt andet talte mænd som Cæsar og Augustus.

Trojas endeligt blev et varsel for eftertiden. Da Scipio Aemilianus som general for en romersk hær i 146 f.Kr. havde udraderet Karthago fra landkortet, betragtede han således – ifølge historikeren Polybios – med tårer i øjnene de rygende ruiner af den by, der havde blomstret i næsten 700 år og havde hersket over vidtstrakte territorier, øer og havområder. Han citerede Hektors ord: *»komme der skal en Dag, da det bellige Troja skal falde, Askspærsvingeren Priamos selv, og det folk, han behersker«* (Iliaden VI, 448–449). Da Polybios spurgte, hvad han mente, vendte han sig om og tog ham ved hånden med ordene: *»Dette er et glørværdigt øjeblik, Polybios; og alligevel er jeg grebet af frygt og forudelse om, at den samme skæbne en dag vil overgå mit eget land.«* Scipios dystre fremtidsvision gik, som bekendt, i opfyldelse – det romerske imperium gik til grunde – stof til eftertanke også i vore dage.

Dagen derpå! Sejrherrene delte byttet imellem sig. Også de døde skulle tilgodeses. Achilleus havde i sin tid forelsket sig i den trojanske prinsesse Polyxena. Nu krævede hans sjæl pigen til brud, hvilket kun kunne ske, ved at man ofrede hende på heltens grav. På en vase fremstillet i Athen kort før 550 f. Kr. bærer tre grækere Polyxena frem over Achilleus' gravhøj, mens Neoptolemos er ved at skære hendes hals over – en barbarisk handling også set med græske eller romerske øjne; menneskeofring var et næsten ukendt fænomen i den antikke verden. British Museum, London.

Trojas fald fortalt i relieffer på forsiden af stort forrådskar. Øverst står den trojanske hest med de græske helte, der, lidt ulogisk, kigger ud gennem vinduer i dens side, men hvordan skulle man ellers vise pointen i historien? Hesten har hjul, ligesom børnenes legetøjsheste. Rundt omkring står andre krigere, måske de forbavsede og rådvilde trojanere.

På karrets krop går to scener igen: Drabet på Hektors lille søn Astyanax, en af grækernes største ugerninger efter sejren, og mødet mellem Menelaos og den skønne Helena, for hvis skyld hele krigen var blevet udkæmpet. Museet på Mykonos.

Trojas' erobring. De grufulde scener, der udspillede sig i Troja efter byens fald, er her skildret af den såkaldte Kleophradesmaler på en hydria fra Athen omkring 480 f.Kr. Nationalmuseet, Napoli.

Neoptolemos, Achilleus' søn angriber og myrder den trojanske konge, Priamos, der har søgt tilflugt på et alter. Neoptolemos har netop kastet det blødende lig af Hektors søn,

Astyanax, i Priamos skød. Til højre forsvarer en trojanerinde, måske Hektors hustru Andromache, sig med en morter mod en græker.

Den synske Kassandra søger tilflugt ved en statue af Athena for at undgå den brutale Aias, Oileus søn, som forfølger hende. Bag statuen sidder to sørgende kvinder. Til venstre i

billedet undslipper trojaneren Aeneas, der bærer sin gamle far, Anchises, på skulderen. Den lille dreng yderst til venstre er Aeneas' søn Askanios.

Fra Troja til Ithaka

Antinoos, en af bejlerne:

»Alt er det Aaringer tre, og snart udløber den fjerde, at hun Akaernes Hjerter har listigen vidst at bedaare; alle hun holder med Haab, og enhver hun lover det bedste, skikkende Bud omkring; dog staar hendes Tanker til andet. Dertil hun følgende List udrugede lumsk i sit Hjerter: Op hun stilled sin Væv, og et Lin hun vov sig i Højloft, fint og umaadelig stort, og til os straks efter hun talte: Ynglinger! I som begære min Haand, da Odysseus er afdød, Haster dog ej med Bryllup saa stærkt, men tøver saa længe, indtil min Væv er færdig, mit Spind gaar ellers til Spilde! Helten Laertes jag væver et Døningelin til den Time, da ham fra Jord bortrykker den langthenstrækkende Døds mø. Rundt om i Land jeg jo kom hos Akaernes Kvinder i Vanry, lagdes en Herre saa rig som han i sin Grav uden Ligsøv. Saa hun taled og daare sig lod vore mandige Hjerter. Stadig nu sad hun om Dagen og vov paa Linet det brede, dog om Natten ved lysende Blus oprev hun sit Dagværk. Aaringer tre hun dulgte sin List og Aakaerne gækked, men da den fjerde var kommen, og Aarsens Tider var svundne, kom der en Terne, som vidste Besked, og røbed os Sagen; selv vi greb hende da, som det skinnende Lagen hun oprev. Færdigt hun maatte da væve sit Lin, saa nødig hun vilde.« (Odysseen II, 89-110).

Rødfiguret skyfos fra Athen ca. 440 f.Kr. Chiusi Museum.

Vi er akaiske Mænd, paa Fart vi gav os fra Troja, men paa det svælgende Dyb af skiftende Vinde vi tumles, higende hjem til vort Land; men vor Kaas og vor Vej blev en anden. Visselig tyktes det Zeus for godt os sligt at beskikke. Ud i Leding vi drog med Atreus's Søn Agamemnon, han som for Tiden er mest i Ry under Himmelen vide, da han forstyrred saa mægtig en Stad og betvang et saa talrigt Folk; (Odysseen IX, 259-266).

Berusede af sejren, optaget af at fordele krigsbyttet og nu kun opsat på at komme hjem så hurtigt som muligt gav de græske helte sig ikke tid til at ofre behørigt til guderne. Oprørte over det og over grækernes skændige opførsel over for de slagte trojanere lod guderne vældige storme feje hen over havet, da heltene begyndte hjemturen, så nogle hurtigt led skibbrud og aldrig nåede hjem, mens andre kom hjem til en grum skæbne.

Menelaos blev blæst ud af kurs og nåede først efter vandringer i Ægypten sin hjemlige kyst, hans bror Agamemnon kom hjem, men blev straks efter myrdet af sin kone og hendes elsker Aigisthos. Som en af de få nåede den vise Nestor sin borg i Pylos uden større problemer, men Odysseus' hjemtur blev helt speciel, og det kom til at tage ham ti år at nå hjem til Ithaka. Da det varer så længe, inden han kommer, begynder man på Ithaka at tro, at også han vandrer i de dødes rige, og hans hustru, Penelope, bliver opsøgt af en hel flok bejlerne. Penelope har dog ikke opgivet håbet om at se Odysseus igen og holder bejlerne hen. Hun giver sig til at væve et tæppe og lover, at hun vil gifte sig med en af dem, når tæppet er færdigt. Men hver nat trevler hun det stykke op, som hun har vævet om dagen. Det går godt i lang tid, og hendes friere aner ikke uråd. Til sidst røber en af Penelopes tjenestepiger hende, og bejlerne bliver utålmodige. Odysseus' søn Telemakos ser hjælpeløst til, mens de slår sig ned i paladset og ved det ene gilde efter det andet raserer forrådene af mad og vin. Tilskyndet af Athena rejser han først til Nestor i Pylos og derpå til Menelaos i Sparta for at høre nyt om sin fars hjemkomst.

Imens sidder Odysseus og fortæres af hjemve på nymfen Kalypos ø. Han startede fra Troja med tolv skibe, men blev hurtigt blæst ud af kurs. Et af de første stop blev hos Poseidons søn, kyklopen Polyfem. Da Odysseus med list overvinder Polyfem og oven i købet håner ham, da han sejler videre, pådrager han sig Poseidons vrede, og hans hjemrejse skulle vise sig at blive langvarig og fuld af både farlige og eventyrlige oplevelser. Ligesom heltens bedrifter i Iliaden blev også Odysseus' utrolige oplevelser yndede motiver for oldtidens kunstnere, og vi kan følge hans færd gennem vasebilleder, relieffer, skulpturer og malerier. Allerede i oldtiden prøvede man at kortlægge Odysseus' rute, men uden held. Den lærde Eratosthenes fra Alexandria, som levede i 2. årh. f.Kr. mente »man ville kunne kortlægge Odysseus' rejse, når man havde fundet ham, der lavede sækken til vindene!« Eratosthenes hentyder her til Odysseus' oplevelse hos guden Aiolos. Aiolos gav Odysseus og hans mænd en sæk med alle vindene med besked på ikke at åbne den. Mens Odysseus sov, åbnede mændene alligevel sækken, og skibe og mænd blev blæst op på de menneskeædende laistrygoners kyst. De fortærer mange af Odysseus' mænd og ødelægger skibene, og da resten når Kirkes ø, bliver det ikke meget bedre.

Den sørgende Penelope.

Sjælden i Salen hun lader sig se, hvor Bejlerne færdes, helst afsides fra dem med sin Væv hun sysler i Højloft. (Odysseen XV, 515-516).

Kommer Odysseus? Kommer han ikke? Skal hun gifte sig igen? Skal hun håbe og vente?

Hoved fra marmorstatue, romersk kopi af græsk original fra ca. 460 f.Kr. Ny Carlsberg Glyptotek, København.

Kirke forvandler straks mændene til svin. Odysseus modstår hendes trolddomskraft, men så fortryller hun ham med elskov. Først efter et helt år kommer Odysseus og mændene videre. Kirke sender dog først Odysseus på besøg i underverdenen hvor han møder sin mor, som er død, mens han har været væk, og ser sine gamle krigsfæller Agamemnon og Achilleus. Efter denne afstikker og en farefuld sejlads forbi sirenerne og deres fristende sang, når de solgudens ø. Trætte og udmattede slagter Odysseus' mænd nogle af solgudens hellige okser, og til straf udsletter Zeus under en storm mænd og skibe og lader Odysseus alene skylle i land hos nymfen Kalypso. Odysseus kan heller ikke modstå denne elskovssyge nymfe og bliver hos hende år efter år. Skønt han er helt uvidende om, hvad der foregår hjemme i hans palads, får han dog mere og mere hjemve og bliver mere og mere tungsindig.

Guderne har fulgt hele hans rejse fra deres bolig på Olympen. Den vrede Poseidon er ikke til stede, og nu efter ti år røres de over Odysseus' hjemlængsel. Hermes beder Kalypso sende ham hjem, og Odysseus begynder at bygge et skib. Optimistisk starter han på den – tror han – sidste sejlads, men Poseidon opdager ham straks, og efter et nyt skibbrud kastes han uden en trelv på kroppen op på fajakernes kyst. Kongedatteren Nausikaa fører ham til sin fader Alkinoos' borg. Alkinoos holder stort gæstebud for ham, og Odysseus må til sidst afsløre, hvem han er, og fortælle sin historie. Endelig er der nogen, som vil lytte og hjælpe og ikke blot skabe nye problemer og forsinkelser. Alkinoos og fajakerne sejler Odysseus til Ithaka og sætter ham i land på stranden. Men er hans prøvelser forbi – nej – nok er han hjemme, men endnu en udfordring venter: Bejlerflokken, som holder til i hans palads. Odysseus går til paladset forklædt som tigger, og med Telemakos' hjælp, men uden at have afsløret sin identitet for Penelope dræber han alle frierne, som har plaget hende i årevis. Så – endelig – kan den standhaftige og trofaste Penelope og den – måske lidt mindre trofaste – Odysseus atter forenes.

Odysseus på Kalypsos ø. Træt af elskovslivet med Kalypso sidder han og stirrer længelsfuldt ud i det fjerne – efter den hjemlige kyst – Ithakas kyst. Relief på hjelmklap af bronze, ca. 400 f.Kr. Antikemuseum, Berlin.

Polyfem. Aftryk af lerform fra Tarent, ca. 350 f.Kr. Antikensamling, München.

Odysseus og hans mænd blinder Polyfem. Da Polyfem et par dage i træk har holdt dem indespærret i sin hule og ædt et par mænd hver aften, finder Odysseus omsider på råd.

Han drikker kyklopen fuld. Hans mænd spidser en pæl, holder spidsen ind i bålet, og sammen støder de den glødende pæl i kyklopens øje. Maleri på stort kar fra Eleusis, ca. 670 f.Kr.

Havguden Poseidon, som ustandselig sendte storme og gjorde havet oprørt, så Odysseus led skibbrud. Det var straffen for blindingen af Polyfem, Poseidons søn. Inderbillede i kylix fra Athen, ca. 510 f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Odysseus redder sig selv og resten af mændene ud af kyklopens hulen. Han binder fårene sammen tre og tre, og mændene holder sig fast

under det i midten, så Polyfem ikke opdager dem. Maleri på lekyth, fra Athen fra 5. årh. f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Sirenerne frister Odysseus. Sirenerne var fugle med kvindehoveder. De sang så smukt, at alle, der hørte dem, glemte, hvor de skulle hen. Odysseus kendte sine svagheder, og hans mænd har bundet ham til skibets mast, så han kan slippe frelst forbi. To af sirenerne står på klipperne og synger deres lokkende sang, mens en styrter sig i havet, måske i raseri over ikke at kunne vinde Odysseus. Rødfiguret stamnos, fra Athen ca. 470 f.Kr. British Museum, London.

Odysseus hos Kirke. Troldkvinden Kirke har forvandlet flere af Odysseus' mænd, en har fået svinet hoved, en anden vædderhoved. Selv modstår Odysseus Kirkes trolddomskunst, men han bukker under for hendes elskovskunst, og der går et helt år, før han kan tage sig sammen til at bryde op. Relief på askekiste af alabast fra Etrurien, 2. årh.f.Kr. Ny Carlsberg Glyptotek, København.

Odysseus i underverdenen. Kirke sendte Odysseus til spåmanden Teiresias for at han kan rådgive om den videre færd. Hermes har fulgt Odysseus ned i dødsriget, de dødes sjæle viser sig nu for ham. Her er

det den unge Elpenor, som viser sig for Odysseus. Han var en af Odysseus' mænd, som omkom på Kirkes ø. Rødfiguret pelike fra Athen ca. 450 f.Kr. Museum of Fine Arts, Boston.

Odysseus' skytsgudine Athena, som kommer ham til hjælp, når det ser sortest ud. Fra amfora fra Athen, 5. årh. f.Kr. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Den gamle amme, Eurykleia, vasker Odysseus' fødder og genkender ham. Bag hende hyrden Eumaios, som Odysseus havde givet sig til kende for. Skyfos, drikkeskål, fra Athen, ca. 440 f.Kr. Museet i Chiusi, Italien.

Endelig hjemmel! Forsigtigt nærmer Odysseus sig Penelope. Bag hende Telemakos, Odysseus' far Læertes og hyrden Eumaios. Relief af brændt ler fra Melos, ca 460 f.Kr. Metropolitan Museum, New York.

Odysseus hævner sig på bejlerne. Midt i gæstebudet overrasker han dem og dræber dem alle. Ordenen er genoprettet i Odysseus' palads. Billede fra kylix, ca. 440 f.Kr. Pergamonmuseet, Berlin.

Odysseus i den kristne verden

Han kaldte sig »Ingen«. Måske har han slet ikke eksisteret. Men i den europæiske kulturhistorie er han »Nogen«, og i den fælles bevidsthed har han snart levet i mere end tre tusinde år!

Kyklop ikklædt nyeste modedragt. Kalkmaleri fra ca. 1500 fra Råby kirke ved Randers.

Odysseus og Kristus – hvad har de to med hinanden at gøre? I middelalderen fornægtede man på ingen måder de gamle græske filosoffer og digtere. Snarere nød de en ganske stor anseelse på lige fod med personerne i det Gamle Testamente.

Mens man fremhævede jødernes tapperhed, var visdommen grækernes karakteriske træk. Man gik endog så vidt at udnævne Aristoteles til »magister« og sætte hans billede side om side med profeternes; han blev opfattet som en antik Johannes Døberen, og hvis han blot var blevet oplyst af Helligånden, var han blevet den første kirkefader! Man betragtede, med andre ord, de græske helte og vismænd som forløbere eller bebudere af den kristne tid. I Kristus forenedes og forbedredes alle tidligere tiders gode egenskaber. Selve Odysseen med dens handling var naturligvis oplagt som allegori. På de tidlige kristne sarkofager og mosaikker og i katakomberne kan man finde afbildninger af Odysseus bundet til masten udsat for sirenerens fristende sang. Ligesom Odysseus skal det kristne menneske gennem visdom modstå fristelserens lokkende kalden. Og hvor Odysseus brugte sit skibs mast, skal mennesket bruge Kristi kors, der kan hindre mennesket i at give efter for fristelserne.

Odysseus og hans visdom er således en forløber for Kristus og dennes viden, og Odysseen var derfor ikke kun en allegori, men også en slags profeti, som henviser til den kommende Kristus og hans gerninger. Odysseus formåede at høre sirenerens sang uden at gå til, og han lod sig ikke besnære af Kirke. Mere med list end med egentlig våbenmagt var han stærkt medvirkende til Trojas fald, og han overvandt Polyfem. Odysseus' visdom var dog blot at regne »som en fakkellod mod solens lys« i forhold til Kristus' visdom, den sande visdom. For mens grækerne troede på, at Polyfems øje blev gennemboret og blændet gennem Odysseus' klogskab, troede det kristne menneske på, at Satan fik gennemboret sine næsebor med Kristi kors og nagler. Odysseus kunne kun hævne sine afdøde rejsefæller, Kristus redder sine ud af dødens gab. Og var Odysseus klogskab nok til at erobre Troja, rakte Kristus' visdom til at underlægge sig verden. Om Odysseus virkelig har eksisteret som historisk person var for middelaldermennesket næppe så vigtigt. Men i rollen som Kristi »arketype« havde Odysseus sin fulde eksistensberettigelse.

Grækernes visdom levede altså videre – i forbedret form – i den kristne verden. Man følte sig som direkte arvtagere. Romerne havde vist vejen: Digteren Vergil havde ladet trojaneren, Aeneas, nå til Latium i Italien, hvorved grundstenen til det romerske imperium blev lagt. Romerne var simpelthen efterkommere i kød og blod af de tapre trojanere! Folkevandringernes »barbarer« havde ikke nogen større skriftlig historietradition. Derfor kunne de frit tilpasse sig den klassiske verdens mønster og finde en ideel historisk identitet

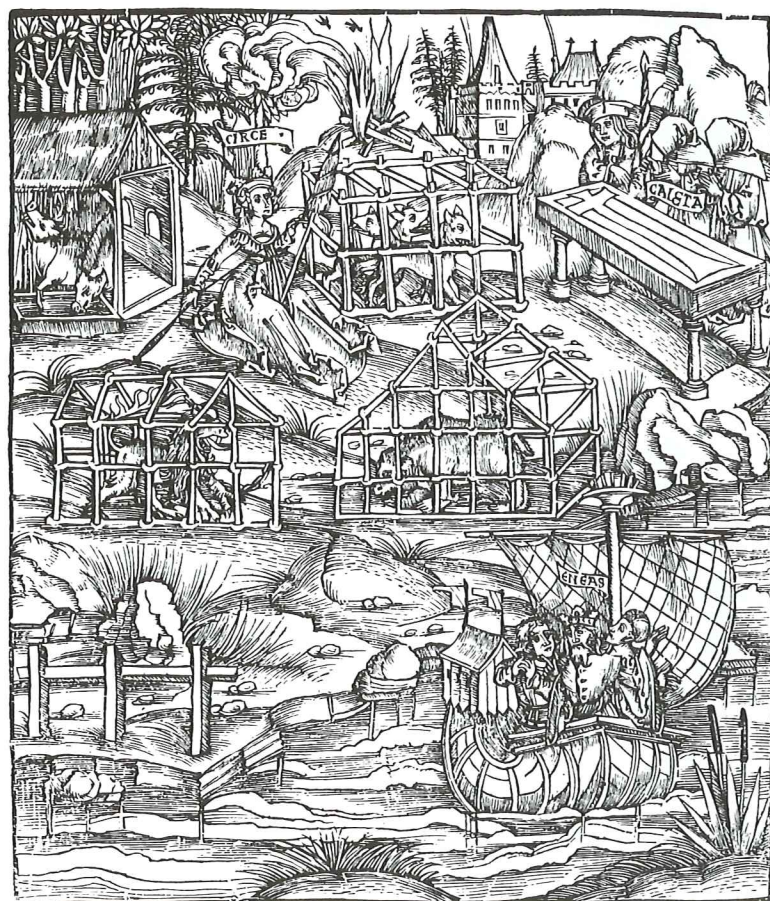

Hektor af Troja i kamp mod bibelens kong David, to af de såkaldte »ni helte«, en middelalderlig sammenstilling af tre antike helte, Hektor, Alexander den Store og Julius Cæsar, tre fra Bibelen, David, Joshva og Judas Makkabæus, og tre kristne, kong Arthur, Karl den Store og Gotfred af Bouillon. Senmiddelalderligt kalkmaleri i Dronninglund kirke, Vendsyssel.

indenfor dens rammer. Goterne førte deres herkomst tilbage til det antike Scythia, Kirkes ø Aiaia, frankerne anså Noahs søn, Japhet, for deres stamfader, ligesom han skulle have været trojanernes forfader. Og briterne mente, at de, længe før romerne dukkede op, var blevet overvundet af en trojaner ved navn Brut.

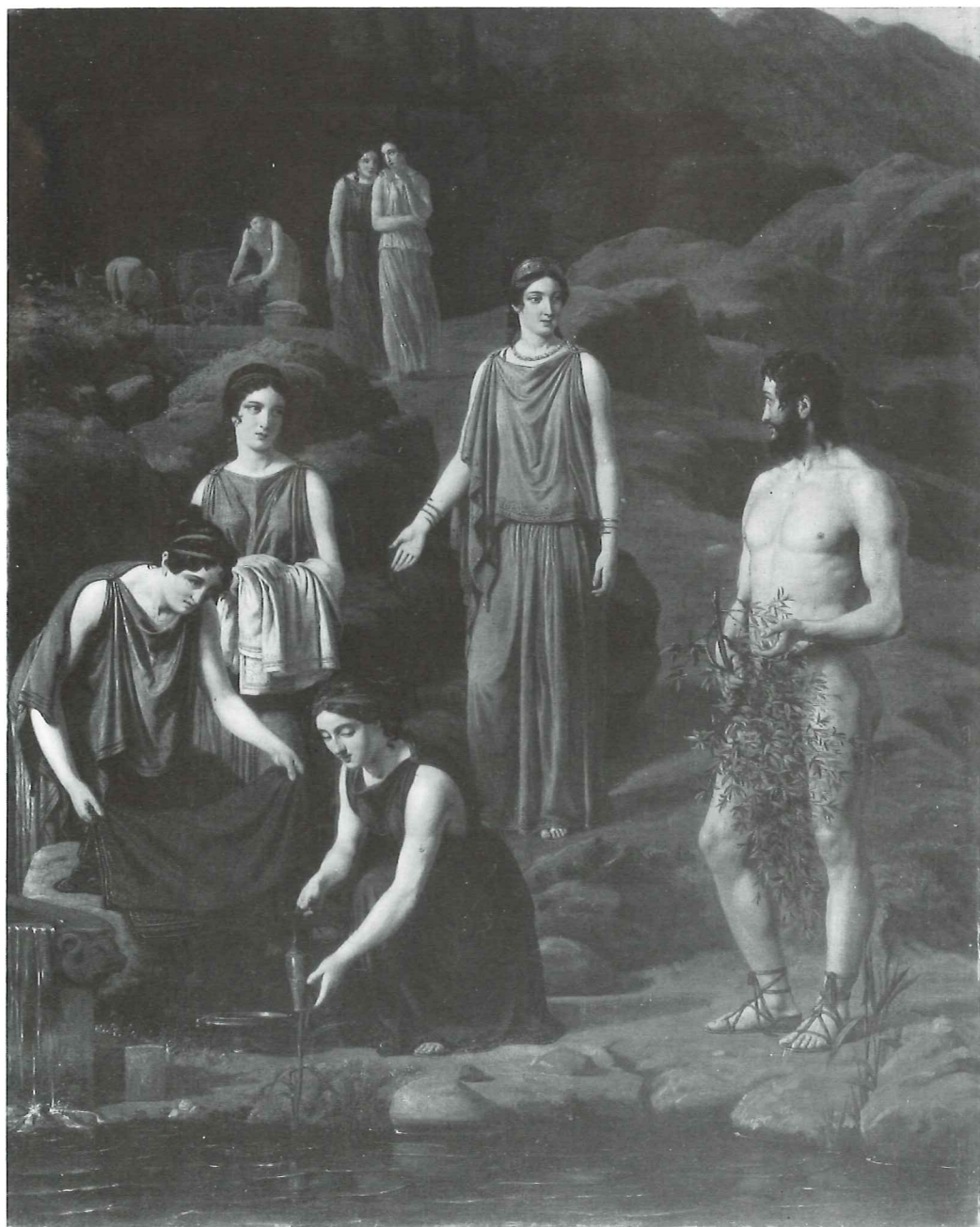
I løbet af middelalderen bredte moden sig. Snart sagt alle større byer og folkeslag påberåbte sig en antik herkomst. Især var Troja og trojanerne forbilleder. Den såkaldte Troja-saga, en række forskellige versioner af beretningen om Trojas fald, nåede også Skandinavien i middelalderens løb. Flere stednavne i Skandinavien – Trøjborg, og Parismåla – viser, at man har kendt til sagnene. Og den gamle nordiske mytologis Asgård blev lignet med Troja. I en så stor sammenhæng, er sandheden ikke så vigtig. Når de forjagne trojanere snart optræder som forfædre til det ene folk og snart til det andet, er det jo ikke så meget en higen efter sande historiske rødder; snarere er det et ønsket om finde egenskaber, der anses for ideelle. En stor del af »barbarerne« beholdt deres mundtligt overleverede tradition om deres oprindelige nordeuropæiske herkomst (det sandsynlige), samtidig med, at man påberåbte sig at stamme fra Troja (det ideelle). I dette grænseland mellem historisk virkelighed og fantasi, skal de mange Trojamyter forstås. Og vi må ikke glemme, at ideen om, at romerne var grækernes arvtagere, frankerne romernes arvinger, stadig holdes i hævd.

Troldkvinden Kirke (Circe) på øen Aiaia. Hun har forvandlet Odysseus' mænd til dyr og holder dem fanget i bure. Kirke selv sidder og spinner ulykke. Træsnit af Sebastian Brant til en udgave af Vergils Aeneide fra 1502.

Odysseus og danske guldaldermalere

Ligesom middelalderens kalkmaleri-malere hentede gode ideer i Odyseen, gjorde malerne i 1800-tallet det også. C.W.Eckersberg malede en hel serie malerier med motiver fra Odyseén, mens han opholdt sig i Paris, hvor han fik undervisning af Jacques-Louis David, men også andre lod sig inspirere.

... Da krøb han ud af sit Kratskjul,
brød med sin senede Haand i den skyggende
Skov sig en løvrig Gren og vikled om Livet
den fast for at skjule sin Blusel; Bange de blev
ved at se ham, saa fælt havde Søen ham
tilredt;

.. Alkinoos' Datter blev staaende:
.. da du nu er kommen til os til vor Stad og
vort øland, da skal hverken paa Klæder det
mangle dig eller paa andet.
Staden jeg vise dig vil og sige dig Navnet paa
Folket; det er faiakiske Mænd, som bebo
baade Landet og Staden, selv en Datter jeg er
af Alkinoos, Drotten den bolde.
(Odyseen VI, 127-139, 191-196 uddrag)

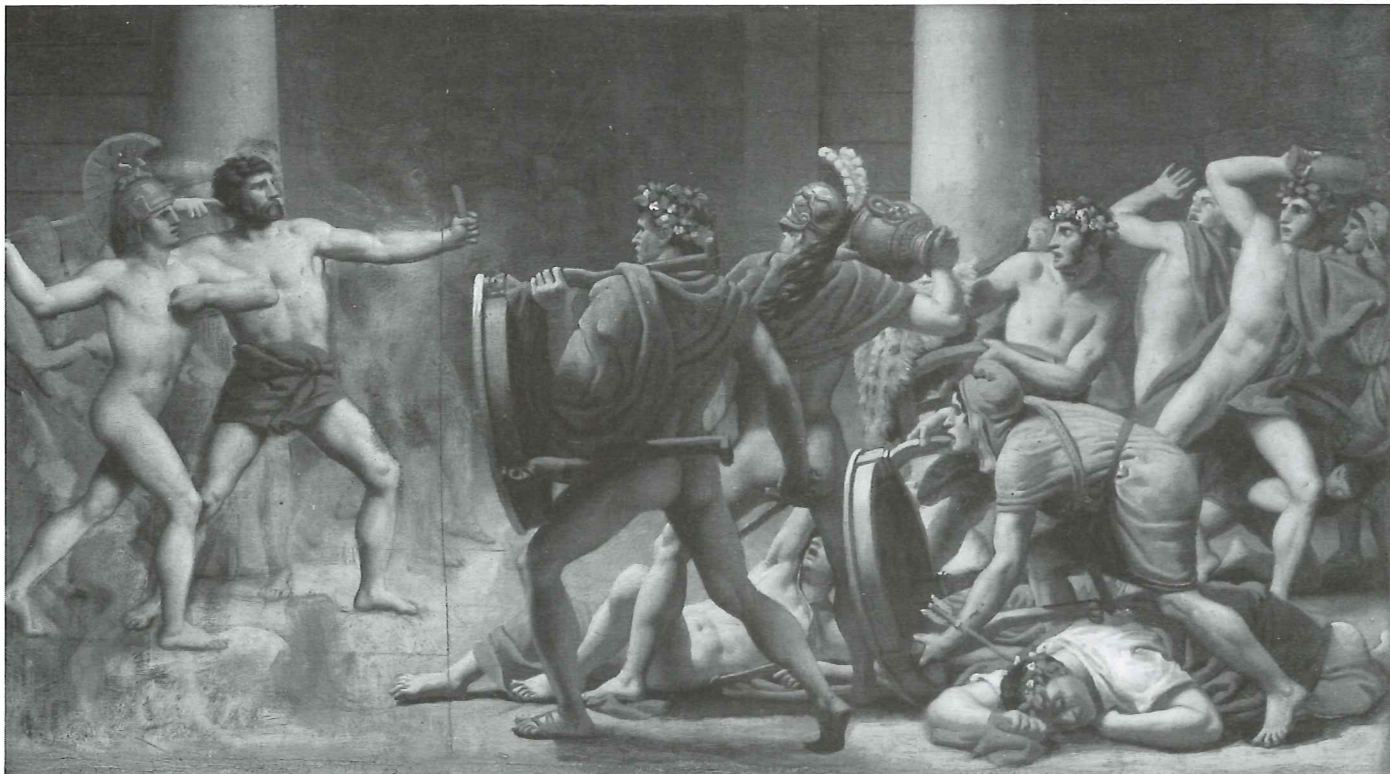
Nausikaa bringer den skibbrudne Odysseus' klæder.

Odysseus led sit sidste skibbrud på vej fra Kalypsos ø til Ithaka. Da han nøgen og alene bliver skyllet i land hos fajakerne, hjælper kongedatteren Nausikaa ham. Oldtidens kunstnere afbildede sjældent dette motiv, og det er måske mest sandsynligt at Marstrand har hentet sin inspiration direkte hos Homer, i Odyseens 6. sang. N.W. Marstrand, u.år. Statens Museum for Kunst.

Odysseus' hjemkomst.

Motivet er fra Odysseens 19. sang, hvor Odysseus' gamle tjenestepige Eurykleia vasker hans fødder og genkender ham. Odysseus holder hurtigt hænder op for hendes mund, for at hun ikke skal røbe ham for den modløse Penelope. Eckersberg var en flittig gæst på museerne i Paris og kan være stødt på romerske terrakottarelieffer fra 1. årh. e.Kr., som fortæller samme historie. C.W.Eckersberg, 1812. Statens Museum for Kunst, København.

Odysseus' hævn på frierne.

I Odysseens 22. sang gør Odysseus op med den utålelige flok bejlere, som havde slået sig ned i hans palads. Odysseus og Telemakos har tydeligt overtaget i kampen, flere af frierne er faldet, nogle forsøger at værne sig med bordene og andre flygter rædselsslagne. C.W.Eckersberg, 1814. Den Hirschsprungske samling.

Heltenes verden

Mennesker i den senere del af oldtiden betragtede heltetiden som en guldalder. »Menneskene levede som guder, og deres hjerte var fri for al sorg,« som digteren Hesiod udtrykte det omkring 700 f.Kr. Denne guldalder gav inspiration til kunstnere og digtere, og rejsende kunne udpege mange af de berømte steder. Myte og virkelighed gik op i en højere enhed. Men selv om der nok er en historisk kerne i digtene, stiller sagen sig ikke helt så enkelt.

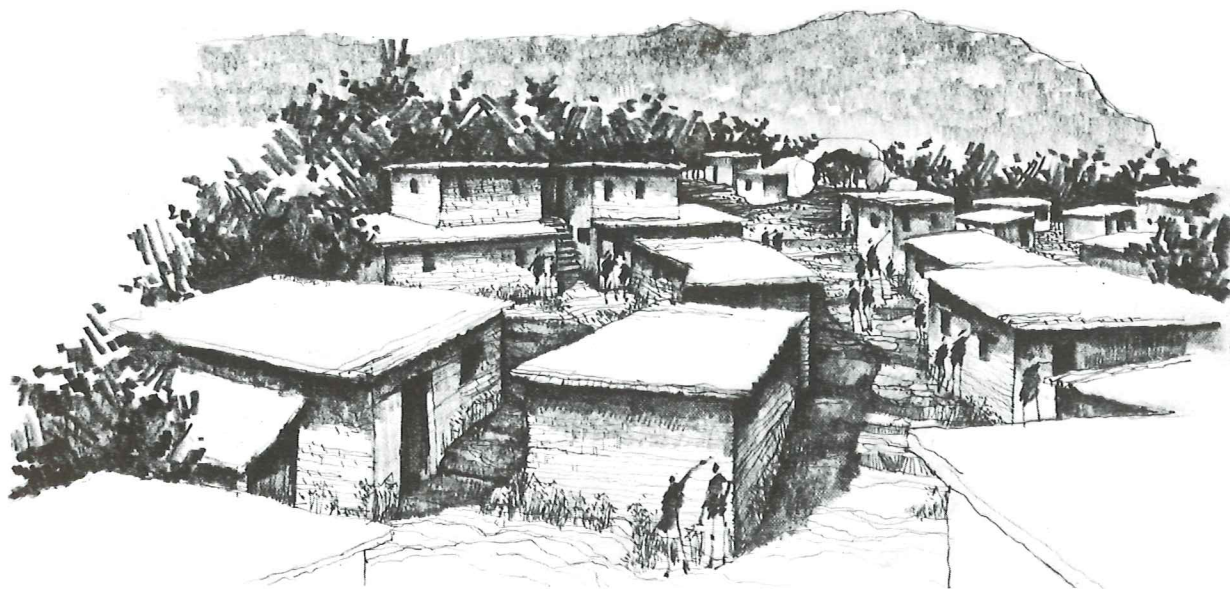
Løveporten i Mykene som den tog sig ud i 1880'erne, da den tyske købmand og arkæolog Heinrich Schliemann udgravede borgen. Schliemann viede tyve år af sit liv, 1870 – 90, til genopdagelsen af den mykenske verden. Han stolede på Homer og fandt Troja i Lilleasien og udgravede borgene både i Mykene og Tiryns.

Som Homer fremstiller det, foregik den trojanske krig i en tid, hvor rige og magtfulde fyrster boede på velbeskyttede borge. I Mykene, hvor »mændenes drot« Agamemnon boede, og i den nærliggende Tiryns blev de første borge opført i det 14. århundrede f.Kr. Omkring 1200 blev de ødelagt, måske ved jordskælv, og de var siden ikke i brug som borge. Den vise Nestors palads i Pylos blev ødelagt på samme tid og blev ikke taget i brug igen. Den byhøj, som er blevet identificeret som Troja i det nordvestlige hjørne af Lilleasien, har mange forskellige byggefaser, og det er ikke fuldstændig klart hvilken af borgene, der blev indtaget og lagt i aske af de homeriske helte. Odysseus' palads på øen Ithaka kender vi ikke. Hvis vi accepterer hovedlinjerne i Homers billede af guldalderen, eller den mykenske tid som arkæologerne kalder den, er der ikke tvivl om, at den trojanske krig og Odysseus' berømte, besværlige og farefulde hjemfart er foregået i det 13. århundrede f.Kr.

Det mykenske menneske levede i stærkt klassede samfund i små stater. Den argiviske slette omkring Mykene og Tiryns på mindre end 400 kvadratkilometer rummede således mindst to stater. I paladset herskede kongen (wanax'en) omgivet af »adelsmænd« og krigere. Længere nede i systemet finder vi administratorer (skrivere), håndværkere og slaver. Magasinforvaltere, religiøse embedsmænd og vagter må også have været knyttet til »hoffet«. Slaverne var den laveste klasse, men mellem dem og overklassen fandtes en klasse af frie borgere – frem for alt bønder og håndværkere. Den mykenske stat var opdelt i provinser, der blev styret af en slags provinsguvernører, hvis hovedopgave har været at inddrive skatter. Provinsinddelinger er specielt godt kendt fra Pylosområdet.

Kvinderne blev gennemsnitligt kun 32 år gamle. Fra 15 til 30 års alderen fødte de mellem 4 og 5 børn, hvoraf mange døde inden voksenalderen, ligesom mange kvinder døde i barselsseng. Mændenes gennemsnitsalder lå lidt højere på ca. 39 år. Gennemsnitshøjden for kvinder var ca. 155 cm, for mænd 167 cm. Kosten var sammensat af afsekød, fårekød, ost og fisk, oliven og olie, honning, grønne bønner, druer og vin. Grundlæggende i ernæringen var brød og grød fremstillet af byg og forskellige hvedetyper, men noget tyder på, at sammensætningen ikke har været ideel. Omkring 1.300 f.Kr. var de fleste mykenske paladser omdannet til befæstede borge. Det gælder for eksempel Mykene, Tiryns og Midea på den argiviske slette, Athens akropolis og Gla i Boiotien. Andre paladser som Pylos og Knossos var ubefæstede. I paladset finder man repræsentationslokaler anlagt omkring en stor hal med et monumentalt ildsted i midten. I dette område har kongen haft sine private rum. I Pylos fandtes skrivestuen, administrationen, umiddelbart til

Privatboligen er dårligere kendt end paladsarkitekturen. Et eksempel fra Nichoria i Messenien kan give et indtryk af, hvordan en landsby så ud. De firkantede huse havde fladt tag og vægge af soltørrede lertegl på stenfundamenter. De var bygget sammen og grupperet omkring en stenlagt gade. (Efter The Minnesota Messenia Expedition, 1971).

venstre for indgangen. Her førtes omhyggeligt regnskab med de får, geder, oliven og korn og andre sager, der blev indkrævet som skatter i provinserne. Store dele af paladsområderne er udlagt til magasiner med store forrådskar med korn, oliven, frugter, bær og vin. Helligdomme med lerfigurer af guddomme, såkaldte idoler, og forskelligt kultudstyr er fundet i både Mykene og Tiryns.

Fyrsterne blev begravet i bikubeformede kuppelbygninger med en lang indgangskorridor, såkaldte tholosgrave. Nogle var monumentale bygningsværker som f. eks. det såkaldte »Atreus Skatkammer« i Mykene. De døde var udstyret med rige gravgaver i ædle metaller, alabast, fayencer og eksotiske genstande var almindelige. Mændene fik dyrebare og kunstfærdigt udsmykkede våben med i graven, kvinderne raffinerede smykker og nåle. De fleste andre mennesker blev begravet i kammergrave med indgang udhugget i den bløde klippegrund. Der blev lagt mange i den samme grav, og udstyret er ofte rigt og varieret. Mens skeletter nedlagt mere tilfældigt i gruber, uden gravgaver og uden gravbygning opfattes som slavernes sidste tilholdssted på denne jord.

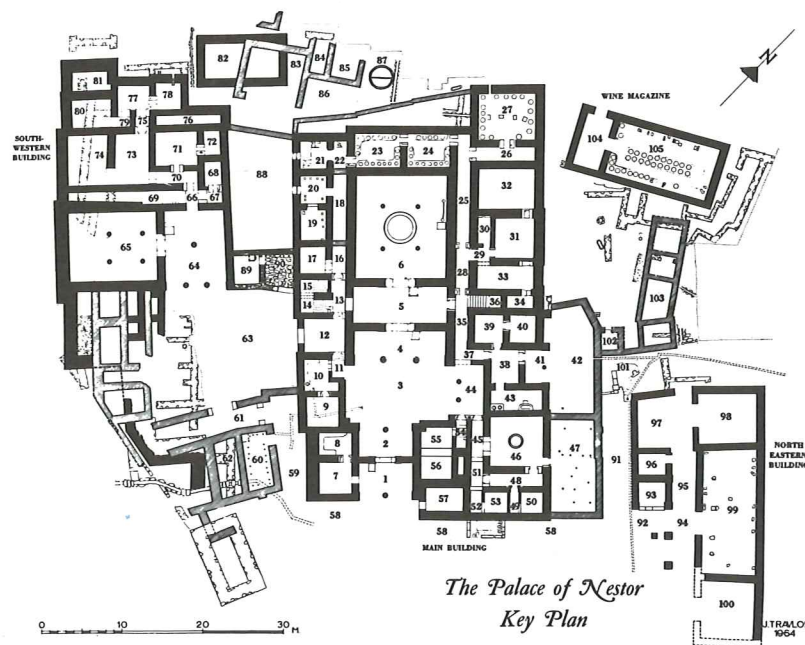
Mykenernes skrift, som vi i dag kalder linear B skriften, er indridset med en spids pind på fugtige lertavler. Leret blev blot lagt til tørre og ikke brændt. Tavlerne er kun bevaret, hvis den bygning, de lå i, brændte. Linear B er en stavelsesskrift med et tilføjet talsystem og en del symboler for specielle begreber: mand, kvinde, får, hjul, byg o.s.v. Skriften blev brugt til administrative formål, ikke til egentlig litteratur. I modsætning til det sprog, der blev talt på det minoiske Kreta, var mykenernes sprog en tidlig variant af græsk.

En del navne fra lertavlerne kan med større eller mindre sikkerhed fortolkes som navne på de olympiske guder, der optræder hos Homer og senere forfattere. Der er næppe tvivl om, at guder som Zeus, Hera, Athena og Poseidon har været dyrket af de mykeniske grækere i guldalderen.

Linear B tavle fra Pylos.
Tegnene angiver antal badekar og andre større kar, nogle af bronze andre af guld.

Plan over Nestors palads ved Pylos i Messenien. Paladset brændte omkring 1200 f.Kr., men en systematisk udgravning ved amerikanske arkæologer i 1950–60'erne, har givet mange spændende resultater: Den centrale hal med den store arne, magasiner med forrådskar, velbevarede badeanlæg og hele paladsets administrative arkiv i form af hundredevis af linear B tavler.

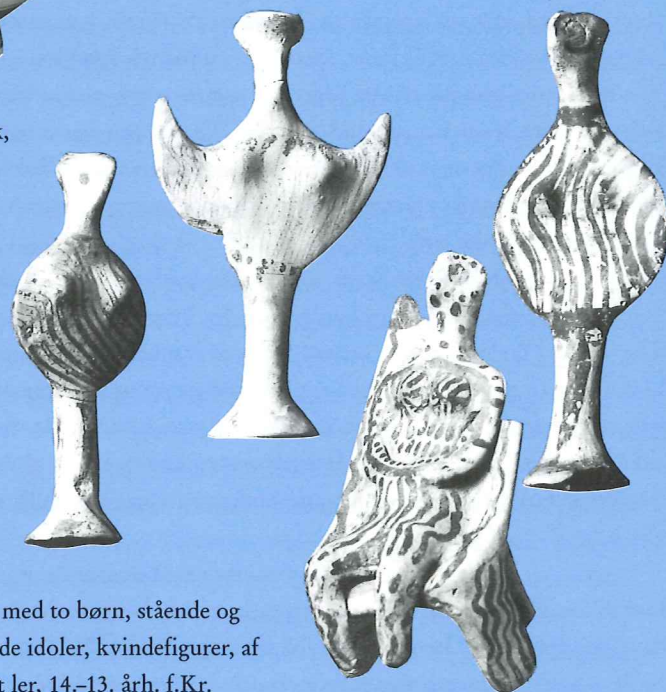
Bøjlekande og fire drikkeskåle fra Rhodos, 14.-13. årh.f.Kr.

Kande fra Athen ca. 1400 f.Kr.

Bøjlekande med blæksprutte og fisk, 12. årh.f.Kr.

Mykensk keramik og kvindeidoler. Nationalmuseets Antiksamling, København.

Vugge med to børn, stående og siddende idoler, kvindefigurer, af brændt ler, 14.-13. årh. f.Kr.

Dolk med indlagte guldøkser på klingen. Fra Thera, slutn. af 17. årh. f.Kr.

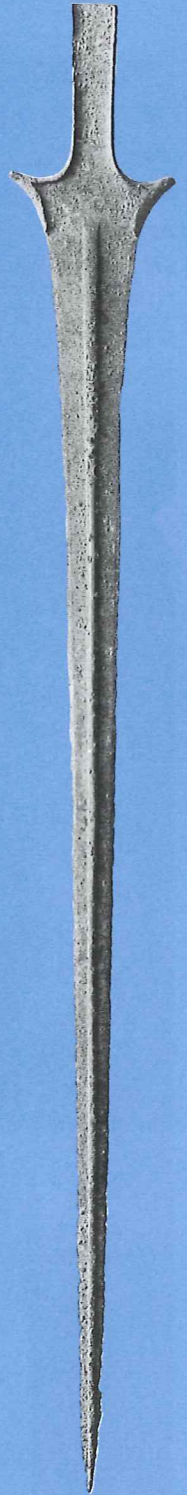

To sværd med guldbelægning. Fra Argolis, ca. 1400 f.Kr.

Langsværd med »horn« på skulderen, 15. årh. f.Kr.

Pilespids og spydspids fra Rhodos, 13.- 12. årh. f.Kr.

Kniv og kortsværd fra Rhodos, 12. årh. f.Kr.

Mykenske bronzevåben, Nationalmuseets Antiksamling, København.

Dobbeltøkser fra Naxos, 13. årh. f.Kr.

Iliaden og Odysseen

*Ej er det sært, at vor Skjald besynger Danaernes Vanheld,
det er jo Menneskens Vis den Sang fortrinlig at prise,
som er det nyeste Kvad, der de lyttende kommer for øren;*
(Odysseen I, 350–352)

Billede på amfora af Brygos-maleren, beg. af 5. årh. f.Kr.
Museum of Fine Arts, Boston.

I Odysseens 8. sang holder faiakernes konge Alkinoos gæstebud for Odysseus, og hans sanger Demodokos underholder gæsterne. På sit repertoire har Demodokos en sang om Ares' og Afrodites elskovsventyr og sange om grækernes bedrifter ved Troja. Ved festen for Odysseus synger han om et skænderi mellem Odysseus og Achilles og om den trojanske hest, så Odysseus bliver rørt til tårer og roser Demodokos for, at det var så livagtigt, som om Demodokos selv havde været til stede. Iliaden og Odysseen er netop den form for heltedigte, der i ældre tid blev sunget af professionelle sangere ved fyrstehofferne og senere ved religiøse fester og andre lignende lejligheder. Sangeren akkompagnerede sig selv på lyre, og emnerne var gudernes liv og heltene's bedrifter fra de mange græske sagnkredse.

Stilen i de to episke digte er præget af gentagelser, faste måder at udtrykke f.eks. gæstebud og kampe på, og faste adjektiver til de forskellige personer. En teknik, som er karakteristisk for mundtlig digtning, og som var en hjælp for sangeren, når han ved hver ny opførelse skulle skabe sit digt foran publikum. Iliaden og Odysseen er lange digte, komponeret i en overlegen stil. De må således være resultatet af en lang mundtlig tradition og være skabt af én original digter.

Men hvem skrev Iliaden og Odysseen? I oldtiden mente man, at forfatteren var Homer, og at de to digte hørte til den ældste græske litteratur. Homer citeres ofte af andre forfattere. Aischylos kalder sine egne digte for smuler fra Homers rige bord, og Aristoteles skriver i sit værk om digtekunsten, at Homer er guddommelig i sammenligning med andre digtere, og roser ham for den måde, hvorpå han har udvalgt og disponeret sit stof. Opfattelsen af Homer som næsten guddommelig viser sig også i de »fantasiportrætter«, der findes af ham. Han ligner næsten Zeus, og gengives med lukkede øjne som blind – den blinde kan se, det de seende ikke kan. Vi ved ikke med sikkerhed, hvornår Homer levede, om han var en skriftlig eller mundtlig digter, eller om han var forfatteren til begge digte eller kun til Iliaden. Sproget i digtene er præget af den joniske dialekt. På øen Chios var der sangerskoler, og Homer kan have hørt hjemme i det joniske sangermiljø i slutningen af 8. årh. f.Kr. Han har komponeret sin specielle version af begivenhederne ved Troja og af Odysseus' eventyr, og han kan selv have dikteret digtene til en skriver. Alfabetetskriften var kendt i Grækenland i 8. årh. f.Kr., og det var muligt at foretage en så omfattende nedskrivning kort efter 700 f.Kr.

Den mundtlige episke tradition levede videre de næste århun-

Det er i Sandhed en Fryd at høre paa Sang af en saadan
 Skjald, som Demodokos her, en Stemme han har som en Guddom.
 Ej nogen Færd kan jeg nævne, som mer henrykker mit Hjerte,
 end naar almindelig Fryd ved en Fest over Folket er udbredt,
 og man i festlige Rader i Salene sidder ved Gilde
 lyttende fro til Skjalden, mens Bordene stande besatte
 yppig med Brød og Sul og en Skænk, som øser af Kummen,
 bærer den liflige Vin omkring og Bægrene fylder;
 sligt mig tykkes forsand den sødeste Fryd, som jeg kender.
 (Odysseen IX,3-11).

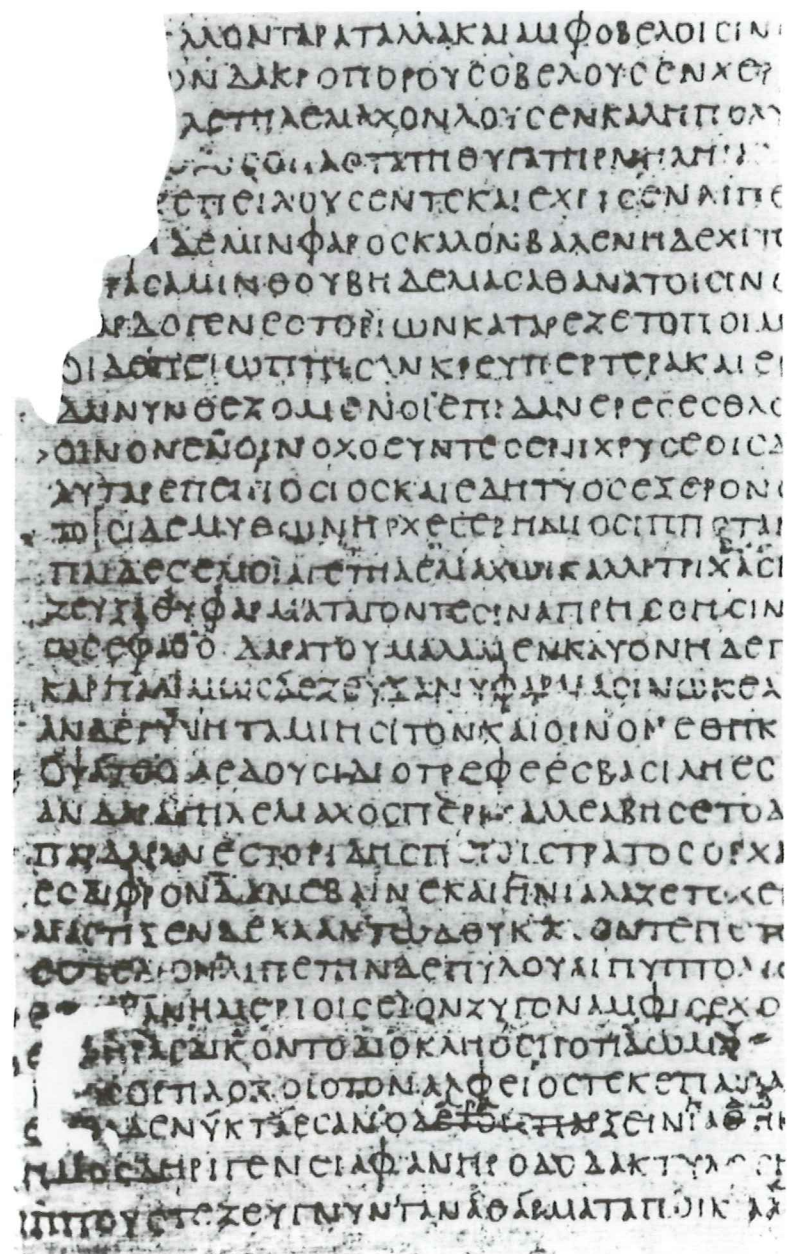
Bronzestatuetten fra slutn. af 8. årh. f.Kr. Herakleion Museum, Kreta.

dreder, og der er ikke noget i vejen for, at der eksisterede både en mundtlig og en skriftlig tradition side om side. Kendskabet til Homers digte blev bl.a. udbredt af de omreisende rhapsoder, der i musiske konkurrencer ved de mange religiøse fester rundt om i Grækenland kappedes om at vinde præmie for den bedste fremførelse af Homers digte. Nogle forskere mener, at nedskrivningen af de homeriske digte er sket så sent som i 6. årh.f.Kr., hvor tyrannen Peisistratos eller hans søn Hipparchos lod foretage en nedskrivning, for at de homeriske digte altid kunne foredrages på samme måde ved Panathenæerfesterne. Homers popularitet var stor både i og uden for Grækenland. Digtene blev lært udenad i skolerne og blev brugt til at lære at læse og skrive efter. Fund af dele af Homerhåndskrifter på papyrus i Ægypten især fra 1.-3. årh.e.Kr. viser, at mange også privat havde et udvalg af sangene.

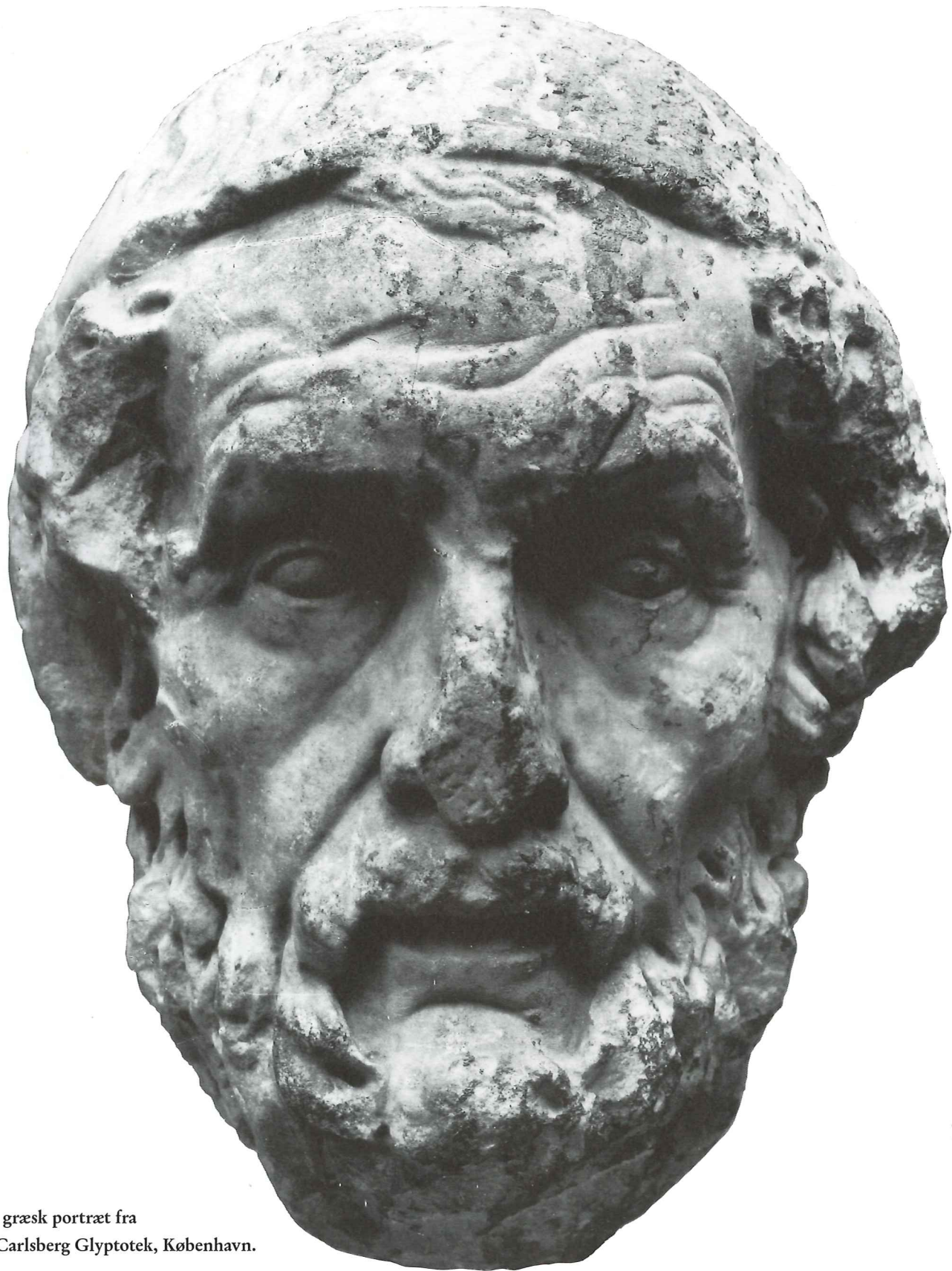
I Alexandria i Ægypten grundlagde kong Ptolemaios I i beg. af 3. årh. f.Kr. sit »Museion« og et meget stort bibliotek, som i 3. og 2. årh.f.Kr. tiltrak lærde fra hele den græske verden og blev centrum for den videnskabelige forskning. Blandt Homerforskerne indtog Aristarchos (217-145 f.Kr.) en fremtrædende plads. Han udarbejdede to Homerudgaver, som danner grundlag for den tekst, vi kender. Aristarchos forsynede sin udgave af teksten med et system af tegn, der f.eks. angav, at han mente, at et vers var uægte, og som henviste til en kommentar, der blev udgivet selvstændigt. Kommentaren indeholdt både tekstkritik og fortolkninger af digtene. Som kilde brugte Aristarchos tidligere Alexandria-filologers kommenterede Homerudgaver og de forskellige Homer-håndskrifter, der var indsamlet til biblioteket, deriblandt mange græske byers autoriserede Homertekster.

I de følgende århundreder kom der flere Homerudgaver med tekst og kommentarer. Fra romersk kejsertid kender vi især fire kommentarer, som har fået betydning for overleveringen. De lagde vægt på forskellige sider af Homerforskningen, og på et tidspunkt er disse fire kommentarer blevet sammenarbejdet til én kommentar, som igen i en forkortet udgave er baggrunden for de håndskrifter med tekst og kommentar fra 10. årh. e.Kr. og fremefter, som vi har bevaret i dag. Kommentarerne, som kaldes scholier, er i de bevarede middelalder-håndskrifter, samlet i marginen til teksten, somme tider på alle tre sider af teksten. Det er ud fra disse scholier, vi kan se lidt af, hvordan tidligere tiders forskere har arbejdet med teksten.

Før bogtrykkerkunstens opfindelse skete mangfoldiggørelse af tekster ved afskrivning. Ud over antikkens papyrusfragmenter har vi omkring 200 håndskrifter til Iliaden og omkring 100 håndskrifter til Odysseen fra middelalderen. Mange græske håndskrifter blev ved Konstantinopels fald i 1453 bragt til Italien, hvor den første trykte udgave af Homer kom i 1488.

Papyrusfragment af et håndskrift med udsnit af Odysseens 3. sang, 1. årh. e.Kr.

Homer
Romersk kopi af græsk portræt fra
2. årh. f.Kr. Ny Carlsberg Glyptotek, København.

*Sanggudinden ham elsked; men ondt med godt hun ham skænked,
røved ham øjnenes Syn, men gav ham den liflige Sangkunst.
(Odysseen VIII,63-64).*

Litteraturliste

- Lene Andersen red., Homerstudier, København 1989
 Lene Andersen m.fl., Billeder til Homer, København 1984
 John Chadwick, The Mycenaean World, Cambridge 1976
 Jette Christiansen, Et skår fra Mykonos, Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek, København 1974
 Per Krarup, Det græske epos, København 1978
 Anne Marie Nielsen, Kreta, Thera og Mykene, København 1980
 Helle Salskov Roberts, Guderne hos Homer, København 1981
 do., Helte og heltinder hos Homer, København 1981
 M.R. Scherer, The Legends of Troy in Art and Literature, New York 1964
 Tim Severin, The Ulysses Voyage. Sea Search for the Odyssey, London 1987
 Jan Stubbe Østergaard, »At se og studere antikerne«, Kunstmuseets Årsskrift, København 1991
 Homers Iliade og Homers Odysseé oversat af Christian Wilster. Ny udgave ved A.Kragelund, København 1940

Vaseformer

- Amfora, kar til vand, vin eller olie
- Krater, blandingskar til vin og vand
- Kylix, drikkeskål
- Lekyth, oliekanne
- Pelike, kar til olie
- Skyfos, drikkeskål
- Stamnos, blandingskar til vin og vand
- Alle vaser er af brændt ler.

- Odysseus og den trojanske krig
- Redaktion: Bodil Bundgaard Rasmussen
- Lay out modul: Design Factory ApS.
- Produktion: F. Hendriksens Eftf.
- Copyright Forfatterne og Nationalmuseet 1992
- ISBN 87-89438-02-7

ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ Α

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε·
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν,
ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων.

*Musel fortæl mig om Manden, den vidtbefarne, som flakked
meget omkring, da han havde forødt det hellige Troja,
saa mangfoldige Byer og fik deres Sæder at kende;
men paa sin Fart over Havet han svar Genvordighed udstod,
medens han stred for at bjærge sit Liv, og for Svendenes Hjemkomst;
(Odysseen I, 1-5).*

Følg med de stolte græske helte til Troja, oplev Trojas fald og trojanernes lidelser under grækernes sejrige og hævntørstige hærgen. Sejl med Odysseus fra Troja til Ithaka til truende farer og erotiske fristelser. Få et kig ind i heltens liv i de mykenske paladser, mød Homer og se, hvordan eftertiden har ladet sig inspirere af Odysseus og hans utrolige færd.

Indhold:

Søren Dietz, Heltenes verden.

John Lund, Trojas fald.

Peter Pentz, Odysseus og den kristne verden.

Anne Marie Lindgreen Pedersen, Iliaden og Odysseen.

Bodil Bundgaard Rasmussen, Den trojanske krig; Fra Troja til Ithaka;

Odysseus og danske guldaldermalere.

Citater fra: Homers Odyssé oversat af Christian Wilster.